

TWEE EENVOUDIGE MANIEREN OM LESSEN SPREEKVAARDIGHEID TE INNOVEREN

*Prof. dr. **Jordi Casteleyn** is verantwoordelijk voor Didactiek Nederlands, Didactiek Nederlands aan Anderstaligen en Talenbeleid bij Antwerp School of Education (Universiteit Antwerpen). Zijn onderzoek focust op spreek- en leesvaardigheid van adolescenten.*

Een docent stapt naar het lokaal en ziet de groep van dertig studenten nerveus trappelen in de gang. Vandaag staat de eerste spreekopdracht voor dit vak op het programma, en niet elke student kijkt er naar uit. Ook de docent heeft weinig zin in de les van vandaag. Vooraf was de maximumduur van de spreekopdracht al beperkt tot vijf minuten per student, anders waren de drie uren van de les niet voldoende geweest, maar dat betekent nog dat de docent straks minimum tweeënhalf uur onafgebroken aandachtig moet luisteren. De ervaring van de docent zegt echter dat die aandacht na anderhalf uur verdwijnt en dat de laatste student, tegen beter weten in, moet hopen dat er nog een beetje belangstelling overblijft. Daarnaast wil de docent graag dat de feedback op deze eerste spreekopdracht toegepast wordt op de volgende spreekopdracht. Over anderhalve maand staat er dus een tweede spreekopdracht op de planning. Met weinig enthousiasme opent de docent het lokaal.

Onderwijs in mondelinge taalvaardigheid is niet enkel tijdrovend en soms enorm vervelend, het is ook heel complex. Professionele spreekvaardigheid is als jongleren, waarbij je als spreker een tiental balletjes de lucht in moet houden. Je moet letten op het juiste stemgebruik, oogcontact met het publiek, gepaste gebaren, een uitnodigende lichaamshouding én correct Nederlands, en ondertussen breng je een goed gestructureerd verhaal met een strak uitgewerkte visuele ondersteuning. We vergeten al te vaak dat een spreekopdracht van 5 minuten het product van een uiterst complexe vaardigheid is.

In deze bijdrage wil ik proberen om een antwoord te geven op deze twee vragen:

- Hoe kunnen we de tijdrovende training van spreekvaardigheid verbeteren? Waar kunnen we tijd besparen?
- Waarop moeten we focussen tijdens een training van spreekvaardigheid? Zijn er items die meer aandacht verdienen?

Ik gebruik hier trouwens expliciet de term ‘training’, omdat ik er niet van overtuigd ben dat een klassieke les altijd de meest geschikte plek is om spreekvaardigheid te verbeteren.

Hoe kunnen we de training van spreekvaardigheid verbeteren?

In dit onderdeel van de tekst wil ik kijken hoe we tijd kunnen besparen in de training van spreekvaardigheid. Dit lijkt een eenvoudig probleem, maar het blijkt een stuk moeilijker als je het nader bekijkt. Tussen 1997 en 2007 is er in Vlaanderen en Nederland namelijk zeer weinig onderzoek naar mondelinge taalvaardigheid verricht (Bonset & Braaksma, 2008) en in de tien jaar erna is deze situatie niet verbeterd, maar de wereld is intussen wel meer doordrongen geraakt van technologie. Sociale media hebben *affordances* voor de training van spreekvaardigheid gecreëerd, nieuwe mogelijkheden die voordien onmogelijk leken (Casteleyn, 2013). De complexe ontstaansgeschiedenis van een spreekopdracht kunnen we nu in hapklare brokken opdelen. Binnen elke presentatiesoftware (bijvoorbeeld PowerPoint of Keynote) kan je met een eenvoudige druk op de knop je gesproken tekst opnemen terwijl je door de dia’s beweegt. Als die opname voltooid is, kan je dit als videobestand opslaan en naar YouTube uploaden. Collega-studenten kunnen dan opmerkingen op deze eerste versie van de presentatie geven. Als er een conclusie ontbreekt, of als de presentatie dubbel zo lang duurt als gevraagd, heeft iedereen dit opgemerkt. Door feedback te geven op de presentaties van je collega’s begin je natuurlijk ook over je eigen spreekopdracht na te denken. Bepaalde ideeën stimuleren je eigen verbeeldingskracht, waardoor je je eigen presentatie aanpast. In een herschrijfplan maakt een student daarna duidelijk welke feedback er allemaal gegeven is en hoe dit in een nieuwe versie van de presentatie verwerkt is. Uiteraard kunnen niet alle problemen met spreekvaardigheid op deze manier opgevangen worden. Lichaamstaal kan niet even snel verbeterd worden met zo’n YouTube-video, maar via deze

Door feedback te geven op de presentaties van je collega's begin je natuurlijk ook over je eigen spreekopdracht na te denken.

didactische ingreep zorgt een docent er wel voor dat een student bij een eerste versie van de presentatie niet met acht balletjes tegelijk moet jongleren, en dat die slechts op een viertal items hoeft te focussen, zoals een goed gestructureerd verhaal of een strak uitgewerkte visuele ondersteuning. Tijdens de 'livepresentatie' erna kan de student zich concentreren op de resterende punten. Zo krijgt de docent alvast dertig sterkere spreekopdrachten voorgeschoteld, waardoor de nood aan een tweede keer testen van spreekvaardigheid soms wegvalt.

Waarop moeten we focussen tijdens een training van spreekvaardigheid?

Het model van Bock en Levelet (Rotgé, 2002) verklaart de complexe processen die aan de grondslag van spreekvaardigheid liggen, en kan op die manier een bruikbaar instrument voor docenten betekenen. Dit model toont hoe de meest eenvoudige spreekopdracht nog altijd het product is van conceptualiseren, formuleren en articuleren waarbij zowel grammatica, woordenschat als kennis van het discours belangrijk zijn, maar vreemd genoeg is spreekstress niet in dit model opgenomen. Nochtans komt die vrees om voor een publiek te spreken steeds in de top 3 van grootste angsten terecht (Dwyer & Davidson, 2012). De psychologie identificeerde echter drie effectieve methodes die deze spreekstress verminderen:

- cognitieve aanpassing: hierbij vervang je problematische denkbeelden over spreken voor een publiek door een positievere blik;
- systematische desensibilisatie: hierbij verander je de onbewuste relatie tussen stress en spreken voor een publiek;
- vaardigheidstraining: hierbij focus je op de specifieke vaardigheid van spreken.

Als docent focussen we vooral op die laatste methode, en laten we de andere achterwege. Dat is vreemd, want elke methode kan de spreekstress van studenten wel verlagen, maar een bundeling van de sterktes van deze drie methodes is veel effectiever (Bodie, 2010). Een training improvisatietechnieken is een goed voorbeeld van zo'n combinatie, al is de effectiviteit ervan op spreekvrees en

mondelinge taalvaardigheid nog niet bestudeerd. Tijdens een training improvisatietechnieken leren studenten om risico's te nemen en onvoorbereid een publiek toe te spreken. Via een experimentele studie met een pretest-posttest-design en controleconditie onderzochten we de impact van een training improvisatietheater op een zelf gerapporteerde schaal van spreekstress en de kwaliteit van spreken (Casteleyn, 2017). De training werd geïntroduceerd in een zesde jaar technisch secundair onderwijs in Vlaanderen. Een klas mocht de interventie ervaren, terwijl een andere, vergelijkbare klas de reguliere lessen Nederlands volgde. De interventie duurde vier lessen van vijftig minuten. Hoewel dit relatief weinig lijkt, was het expliciet onze bedoeling om een interventie te creëren die men vrij eenvoudig in een strak lessenrooster kan inpassen. Langere interventies hebben misschien een grotere impact, maar dragen dan als nadeel mee dat ze nooit in de klaspraktijk verwerkt kunnen worden. Voor en na de interventie rapporteerden de deelnemers hun spreekvrees via een gevalideerd meetinstrument (Hook, Smith & Valentiner, 2008) (testmoment 1: Cronbach's alfa = ,88, en testmoment 2: Cronbach's alfa = ,91). Ook voerden de deelnemers dan een spreekopdracht van ongeveer een minuut uit, waarbij ze willekeurig een stelling toegewezen kregen (bijvoorbeeld "men moet stoppen met vlees eten") en hierover hun mening moesten geven. Deze opdrachten werden met een iPad opgenomen en via comparatief assessment (D-PAC, s.d.; Lesterhuis, Verhavert, Goertjens, Donche & De Maeyer, 2017) door dertien beoordelaars gescoord (finale ranking, Cronbach's alfa = ,80).

Tijdens een training improvisatietechnieken leren studenten om risico's te nemen en onvoorbereid een publiek toe te spreken.

We konden geen directe impact van de training op de zelfgerapporteerde schaal van spreekstress en de kwaliteit van spreken detecteren, maar extra analyses gaven extra info over deze resultaten. Tabel 1 met de correlaties geeft hierbij al een indicatie. Ten eerste verklaarde bij testmoment 1 de spreekstress 22 procent van de variatie in de kwaliteit van de spreekvaardigheid bij testmoment 2. Dit betekent dat het zeker de moeite loont om de spreekstress aan te pakken binnen onderwijs in mondelinge taalvaardigheid, want dit is een belangrijke factor in het succes van een spreekopdracht. Ten tweede merkten we dat het weinig zin heeft om een student een volgende spreekopdracht te laten afleggen als er ondertussen niet op spreekvaardigheid getraind wordt. Bij de deelnemers uit de controleconditie namelijk bepaalde de kwaliteit van de spreekopdracht bij test moment 1 voor meer dan 70 procent de variatie in kwaliteit van de spreek-

opdracht bij test moment 2. Bij de experimentele groep was deze relatie volledig afwezig. Als men niet ingrijpt in het leerproces, verandert er dus ook niets. Misschien had de training improvisatietechnieken op korte termijn geen effect op spreekstress en mondelinge taalvaardigheid, maar we vermoeden wel dat de status quo in spreekvaardigheid van de deelnemers van de experimentele conditie hierdoor doorbroken is. Misschien kunnen we op langere termijn wel een effect vaststellen.

	Conditie	Spreeken t1	Spreeken t2	Spreekstress t1
Spreeken t2	Controle	.86** (.00)		
	Experiment	.29 (.30)		
Spreekstress t1	Controle	-.56* (.02)	-.50 (.06)	
	Experiment	-.60* (.01)	-.21 (.46)	
Spreekstress t2	Controle	-.55* (.34)	-.38 (.16)	.78** (.00)
	Experiment	-.20 (.47)	-.02 (.95)	.63* (.01)

Tabel 1 Correlaties tussen spreekstress en kwaliteit van spreekvaardigheid

Noot: de getallen tussen haakjes duiden op de significantieniveaus van de correlaties.

Besluit

Het lessenrooster zit propvol en extra uren voor een vak Taalvaardigheid zitten er meestal niet in. Docenten moeten het dus zien te beredderen met hun beperkte aantal uren en hun te grote studentenaantallen. Toch is het belangrijk om te beseffen dat de training van spreekvaardigheid het best de muren van de klassieke les doorbreekt. Ten eerste kan de kwaliteit van de spreekvaardigheid stijgen door sociale media te betrekken in het creatieproces van een spreekopdracht. Ten tweede heeft het niet altijd zin om een vaardigheidstraining rond spreken te organiseren als we de olifant in de kamer, namelijk spreekstress, negeren. Onderzoek wijst erop dat alternatieve lesmanieren zoals een sessie improvisatietechnieken wel eens een grote impact zouden kunnen hebben. Hoe dan ook is het geen optie om binnen een vak twee spreekopdrachten te evalueren zonder dat je expliciet probeert om de spreekvaardigheid te verbeteren.

